

MESNEVİLERDE UYGULANAN TEMSİL GETİRME YÖNTEMİNİN EDEBİYAT EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNDE KULLANILMASI

Meheddin İSPİR¹

Geliş: 30.10.2019 / Kabul: 13.04.2020

DOI: 10.29029/busbed.639988

Öz

Klasik Türk edebiyatında mesnevi nazım şekli ile pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerde ele alınan konuların işlenişi ve sunuluşunda farklı yöntemler uygulanmıştır. Bu yöntemlerden biri de konunun akışına uygun olarak temsil getirmedir. Temsil misillemede bulunma, örnekleme, bir duruma karşılık gelecek şekilde olayı aktarma anlamlarına gelir. Şair, eserinde bir konuyu anlatırken konunun akışına uygun olarak hikâyeye bulur ve bu hikâyeyi konuyla bütünleştirir. Seçilen hikâyelerde konunun temel amacı göz önünde bulundurularak hareket edilir. Belirlenen amaç doğrultusunda okuyucuya ders verilir, kıssadan hisse alması sağlanır. Okuyucunun heyecanı harekete geçirilir ve yeni yaklaşımlar kazanması hedeflenir. Böylece şair, işlediği konuya misillemede bulunarak temsil getirmiş olur. Temsil şairin anlatımına açıklık getirdiği gibi konunun acıklılığını sağlamış, sıkıcılığını gidermiş ve okuyucunun konuyu anlaması ve öğrenmesine önemli bir katkı sağlamış olur. Kendini hikâyedeki olay ve kahramanla özdeşleştiren okuyucu gereken dersi alır.

Edebiyat eğitimi ve öğretimini kolaylaştırmak ve etkili kılmak için temsil getirme yöntemi yararlı olabilir. Soyut kavram ve anlatımları temsili hikâyelerle somutlaştırarak açıklığa kavuşturmak gerekir. Hayatın içinden seçilen olaylarla konuya karşılık gelecek şekilde misillemede bulunarak öğrencilerin zihninde ve davranışlarında istedik değişimler elde edilebilir. Mesnevilerde kullanılan temsil getirme yöntemi ilk, orta ve yükseköğretimde dersin işlenişinde ele alınmalı ve kullanılmalıdır. Bu yöntem kullanılırken zengin bir anlatıma sahip olan mesnevilerin içeriği göz önünde bulundurulmalı ve bu eserlerde geçen pek çok

¹ Doç. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, meheddin.ispir@erzurum.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7330-342X>

hikâye güncellenerek günümüze taşınmalıdır. Öğrencilerin hikâyelerle özdeşleşmesi sağlanarak geçmişten günümüze ve günümüzden geleceğe bir kültür bağı oluşturulmalıdır.

Bu çalışmada, temsil getirme yönteminin ne olduğu açıklandı. Klasik Türk şiirindeki mesnevilerde temsil getirme yönteminin ne şekilde işlendiği ve uygulandığı örneklerle ortaya konuldu. Farklı türde ve farklı dönemlerde yazılmış olan eserlerden alıntılar yapılarak yöntemin uygulanışı gösterildi. Yöntemin uygulanışındaki yaklaşımlar tasnif edildi. Temsil getirme yönteminin eğitim ve öğretimdeki yeri saptandı. Günümüz eğitim ve öğretimine ne gibi katkılar sunabileceği tartışıldı. Bu yöntemin edebiyat eğitimi ve öğretiminde kullanılma biçimi örneklerle gösterildi.

Anahtar Kelimeler: Mesnevi, Temsil, Hikâye, Edebiyat, Eğitim, Öğretim.

USING FOR LITERATURE'S EDUCATION AND TEACHING OF APPLIED REPRESENTATION METHOD IN MATHNAWIS

Abstract

In Classical Turkish Literature, many works have been written with the form of Mathnawi poetry. In these works, different methods have been applied in the processing and presentation of the topics. One of these methods is telling a representation story in accordance with the flow of the subject. Representation means to transfer the event corresponding to a situation, reprisal, sameness. While the poet tells a story in his work, integrates this story with the topic and finds the story in accordance with the flow of the theme. In selected stories, the main purpose of the topic is observed. In the direction of its designated purpose, it is provided to advise to the reader and make them take lessons from the story. Reader's excitement is actuated and gaining new approaches is targeted. Thus, the poet tells repellent regarding the theme. Representation, as clarified to the narration of the poet it provides the fluency of the subject, removes its boredom, and makes an important contribution to the reader's understanding and learning. The reader, who identifies with the event and the hero in the story, takes the required lesson.

A method of representation may be useful to facilitate and make effective the Education and Teaching of Literature. It is necessary to clarify the abstract concepts and expressions by embodying the stories. By means of events selected from within life, desired changes in the minds and behaviour of students can be made with retaliation to illustrate the theme. The method of representation used in mathnawis should be handled and used in the course of primary, secondary

and higher education. While this method is used, the content of the mathnawis having a rich narrative must be considered and many stories in these works should be updated and moved daily. By establishing the identification of the students with stories, a culture linking from the past to the present day and from the present to the past must be established.

In this study, it is explained what is the method of representation. How the representation was processed and practiced in the mathnawis of the classical Turkish poetry is exemplified. With excerpts from the works, which were written in different periods, are studied, and application of the method are shown. Approaches to the implementation of the method are classified. The place of the method of representation in education and training is determined. It is discussed how it can contribute to today's education and training. The use of this method in literature education and teaching is illustrated with examples.

Keywords: *Mathnawi, Representation, Story, Literature, Education, Teaching.*

Giriş

Temsil kelimesi sözlükte “Birinin veya bir topluluğun adına davranma, belirgin özellikleri ile yansıtma, sembolü olma, simgeleme, oyun, söz gelişi, özümleme” (TDK Türkçe Sözlük, 1988, 451) anlamlarında kullanılmaktadır. Halk arasında sözün gelişi anlamıyla, anlatılan olaya karşılık gelecek bir örneğin anlatıya eklenmesidir. “Bu terim Anadolu’nun birçok yerinde kullanılır. Karşılaşılan bir duruma örnek teşkil eden küçük bir hikâye anlatılıp, karşıdaki kişinin bundan bir ders çıkarması beklenir. Amaç karşı tarafın isteğini yerine getirememekten kaynaklanan olumsuzluğu gidermektir. Bununla beraber karşı tarafa verilmek istenen mesajın daha iyi anlatılması amacını da taşır.” (Balkaya, 2007: 203). Sözlü anlatım geleneğinde önemli bir üslup olarak yer edinmiş olan temsil, yazılı anlatım geleneğinde de önemli bir yere sahiptir. Temsil getirme, olaya uygun bir anlatıyla konuya açıklık getirme, konuya denk düşecek başka bir konuyu işleme veya konuyu bir hikâye, nükte, mesel ve fıkra gibi anlatılarla destekleyip ders verme, karşıdakini eğitme, sözü anlaşılır hâle getirme şeklinde tanımlanabilir.

Klasik Türk edebiyatının nazım şekillerinden biri olan mesnevi, şiirin işlevselliği açısından önemli bir yere sahiptir. Şairlerin duygu ve düşüncelerini, felsefi ve tasavvufi görüşlerini, bilgi ve görgülerini, kurgu ve hayallerini en güzel şekilde ifade edebilme imkânı veren mesnevi nazım şekli, farklı edebî türlerin işlenmesine de olanak sağlamıştır. Klasik Türk şiirinin temel kaynaklarının

ışığında ele alınan dinî tasavvufî ve ahlaki konuların mesnevi nazım şekliyle ele alınıp işlenmesinde, okuyucuya bilgi ile beraber ders verme, nasihat etme sonuçta okuyucuyu belli alanlarda eğitime amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda eserlerin işlenişinde kullanılan kaynakları okuyucuya sunmada farklı yöntemler uygulanmış ve bu yöntemler doğrultusunda eserler şekillendirilmiştir. Bu yöntemlerden biri de konunun anlatımını farklı hikâye, kıssa, temsîlî hikâye, mesel, nükte ve hasbihal gibi anlatım tarzlarıyla desteklemektir. Klasik Türk şiirinin temel kaynaklarından biri Kur'an'dır. Kur'an'da işlenen konular farklı kıssalarla desteklenmiştir. Bu kıssalar olayların akışına bağlı olarak ele alınmış bazen kıssanın tamamı bazen de kıssanın bir bölümü anlatılıp konu misallerle desteklenmiş, temsîlî olarak hikâyeler yerleştirilmiştir. “Temsil yöntemi, Kur'an'ın gizli manaları bildirmede, gerçekleri ifade etmede, soyut konuları açıklamada kullandığı etkili bir araçtır.” (Koçak, 2009:189,190). Kur'an'daki bu anlatım tarzı İslami dönem Fars ve Türk şiirinde de benimsenmiş ve kullanılmıştır. Şairler bu yöntemi kullanarak okuyucuyu eğitmeyi amaçlamışlardır. Özellikle dinî ve ahlaki konuların anlatımında bilginin doğrudan anlatımı yerine eğitime dönüştürülerek, kişide istendik davranışlar kazandıracak şekilde aktarılmasına özen gösterilmiştir.

Mesnevilerde, eğitim ile edebî eser arasındaki ilginin nitelikle uyuşması, hayali ile gerçek olan arasında öze dönük olarak belli seviyenin yakalanması, toplumun geleneği ile geleceği arasında köprü oluşturulması beklenir. Mesnevilerde bir konunun ele alınış biçimi ve konuya bağlı olarak kurgulanan olaylar zincirinin insan üzerindeki olumlu ve olumsuz tesiri, yaşanan olaylar ile insan davranışı arasındaki bağın, belli gerçeklere göre değer taşınması, belli anlatımlara bağlı olarak etkilenme biçiminin eğitime katkısı gibi düşünceler ile ele alınıp değerlendirilmelidir. Edebî eserin oluşumunu dikkate alarak bu oluşumda eğitim süreci içerisinde varoluş mücadelesiyle eşdeğer bir biçimde şekillenmiş hikâyelerin eser içerisine zamanla yerleşmesi, sözlü anlatımların zihinlerde kalıcı izler bıraktıktan sonra yazılı metinlerin estetik değerleriyle bir bütünlük oluşturup yeni bir anlatımla insanların eğitim amacına hizmet etmesi, edebiyat eğitiminde ele alınması ve değerlendirilmesi gereken izlenimlerdir. Mesneviler, edebî eserlerin bir parçası olma göreviyle insanı esas alarak sanattan ziyade sanatın elverdiği ölçüde günlük yaşamın gereksinimlerini geleneğin şekillendirdiği anlatımlarla ele almışlardır. Şiirde redif, kafiye ve vezinle elde edilen ahengin etkisi ve akıcılığı içerisine okuyucunun heyecanını cezbedecek şekilde konunun işlenişine olayları dâhil edip edebî etkinin verimiyle, temsîlî hikâyelerle esere yön verme girişimi, estetik ile eğitime çabasının bir sonucudur.

Mesnevilerde şairler sade dil kullanmış ve her kesime hitap etmişlerdir. Mesnevilerde, çoğunlukla gelenek içerisinde işlenegelmiş aşk hikâyeleri, dinî, tasavvufî ve ahlaki bilgilerin öğretisi, felsefî düşüncelerin ortaya konulması, günlük yaşamda edebî zevk ihtiyacının giderilmesi gibi konular işlenmiştir. Mesnevilerin uzun olması, konuların en ayrıntılı bir şekilde işlenmesine imkân vermesi, şairler için büyük bir fırsat olmuş okuyucunun bilgi ve edebî zevkine hitap edecek anlatımlar bu nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Bu nazım şekliyle işlenen konuların temsil yöntemiyle sunumunda bilginin açıklığa kavuşturulması, soyut anlatımın somutlaştırılması, olayların akışında heyecanın artırılması için çaba harcanır. Böylece anlatılan ile yaşam arasında bağ oluşturulması, insani ilişkilerin sağlamlaştırılması, iyiliklerin kalıcı hâle getirilmesi, efsaneleşmiş tip ve kişiliklerin nesilden nesile aktarımının sağlanması, dinî ve ahlaki bilgilerin tatbik edilmesinin özendirilmesi ve tasavvufî öğretinin yaşama aktarılması amaçlanır.

1. Mesnevilerde İşlenen Temsil Yöntemi

1.1. Bir Konunun Açıklanması, Konuyla İlgili Hikâye Anlatılması ve Temsil Verilmesi

Gülşehri'nin Mantıku't-tayr'ından; "Gülşehri *Mantıku't-tayr* adlı eserini Fars edebiyatının büyük şairi Feridüddin-i Attar'ın aynı adı taşıyan eserinden almış ve tercüme etmiştir. O bu tercümede serbest davrandığı gibi eserin yapısını da değiştirmiştir. Hemen hemen kendi gönlünce yaptığı bu değişikliklerde içyapı asıl olarak değişmese bile, özellikle hikâyelerde farklı bir tutum izlemiştir. Şair, Attar'daki hikâyelerin yerine başka hikâyeler koymuştur." (Yavuz: Giriş). Gülşehri, bir konuyu ele alıp anlatırken o konuyla ilgili belli açıklamaları yapar, konuyla ilgili hikâye anlatır ve hikâyede işlenen konu ile asıl konu arasında bağ oluşturacak şekilde temsilî başka bir hikâye ile anlatımını sürdürür. Bunu örneklendirecek olursak, eserde adalet konusu işlenirken, Hüdhüd'e adaletle ilgili soru sorulur. Hüdhüd, adalet ve zulüm kelimeleri üzerinde durur. Zulüm ve adalet ile ilgili temsilî hikâyeler anlatıp konuya açıklık getirir.

Su'âl Kerden-i Sâ'il-i Dîger Ez Hüdhüd Der 'Adl

Birisi eydür 'adâletdür işüm
Memleketde 'adl-ıla hõşdur başum

Hükm-ile bir derde yüz dermân
'Adl-ıla bir kurdı bir çoban kılam

Zulm-ıla ‘âdıllıgum çün ayrışa
Kurd-ıla mülkümde koyun barışa

Ben siyâset diler-isem sürmege
Korka togan keklige zahm urmaga

‘Âlemi çün ‘ilm-ile karışduram
Od-ıla suyu bile barışduram

İl içinde eyledür hükmüm revân
Kim kıla emrüm zemîni âsumân

Halkı sag u kavmi bî-kaygu-durur
Nergisüñ gözi meger sayru-durur

Niçe kim hükmümde ola rûzigâr
Gülleri eylemeye âzürde hâr

‘Adlüm-ile şâdmân oldu cihân
Bir benefşe kaygulu kaldı hemân

Uyku eyle hôş gelür halka tamâm
Kim cihân eydür ki *en-nâsu niyâm*

Hâdisâtuñ nakşını düzdi felek
Defterinden eyledi bir kezde çâk

Yirde dihkân ez-kader renc iledür
Tarladan anbârına genc iledür

‘Adl-ıla da‘vî kılam u güç yete
Kim tohumsuz dahl yerlerde bite

Mülk insâfumdan ârâyış bula
Halk ihsânımdan âsâyış bula

Çün benüm ‘adlüm eline geçeler
Bâz u tîhû bir havâda uçalar
Çün Ferîdün gibi ‘adl ü dâd idem
Hâtim ü Kısırî revânın şâd idem

‘Adl ol sultân katında geçe mi
Pâdişâh insâf câmın içe mi

‘Adlı Gülşehrî bize şerh eyledi
Zulm zikrin dahı yavlak söyledi (Yavuz: 130-131).

Hüdhüd sorulan bu soruyu cevaplar ve cevabın daha iyi anlaşılması için zalim insan tipi ile ilgili bir temsili hikâye devamında da adil insan tipi ile ilgili bir temsili hikâye anlatır.

Cevâb Dâden-i Hüdhüd Ân Sâ'il-râ Nîz der 'Adl

Hüdhüd eydür 'adl ser-leşker-durur

Dîne püşt ü devlete yâver-durur

'Adl-ıla mülke bekâ hâsıl ola

Zulm-ıla mülke bekâ müşkil ola

Kâfir ü 'âdil delim yig ehl-i dâd

Kim Müselmân ola vü zâlim-nihâd

Zulm bunça milketi vîrân kıla

Kim girü 'adl anı âbâdân kıla

'Adl-ıla dutdı Ferîdûn 'âlemi

Zulm-ıla Dahhâk öldürdi Cem'i

'Âdilüñ sâzı yaraşur oynuma

Zâlimi öldür yazuğı boynuma

'Adl-ıladur şer' bünyâdı kavî

'Adl-ıçun öger kişi Keyhusrev'i

'Adl-ıla her resm ü haddi bildürüñ

Zâlimi bulur-ısañuz öldürün

Zulm-ıla milket kamu vîrân ola

'Adl-ıla vîrânlar âbâdân ola

Zâlimi boynından ilkin asalar

Andan ellerin dibinden keseler

Kurda beñzer zulm kurdı besleme

Emrini dutma vü hükmin esleme

Toklığında mukbil işüm var diye

Karnı açukdukda dahı issin yiye

Zâlimüñ bir gün ki cânın alalar

Zulmına aña havâle kılalar

Dâstân-ı Gürg ki Sâhibeş-râ Horde Bûd

Biregü bir kurdı hōş besler-idi
Kurd anuñ hükmin ‘azîm esler-idi

Tok iken yimege kasd itmez-idi
İssini vü diş-ile dutmaz-ıdı

Bu aña etleri yidürür-idi
Kendünüñ şükri ni didürür-idi

Bir gün ayrukdan gıdâ bulımadı
Kurd aç, sabr itmege kalımadı

Kendüzini besleyeni hōş yidi
Fârig oldı vü zihî toydum didi

Kurd, karnı toymağı cehdin kılur
Yohsa yâdı ya bilişi ne bilür

Ayrugı yidürmag-ıçun zînhâr
Kendüzüñe kurdı hîç eyleme yâr

Küfr işi ayruk sen îmân sanmagıl
Zâlimi hergiz Müsülmân sanmagıl

Yiyelüm, câm içelüm cân koyalum
Bir mesel buña münâsib diyelüm

Zâlimüñ zînhâr bakma yüzine
‘Adli Gülşehrî kılur kendüzine (Yavuz: 131-133)

Zalim insan tipi ile ilgili temsili hikâyenin ardından adil insan tipi ile ilgili temsili hikâyeye geçilir.

Dâsîtân-ı Rûbâh ve Fermân H’ânden be-Cânverân

Tañrı ‘âdildür sever ‘âdilleri
Hal kılur tevfi k-ıla müşkilleri

Pâdişâha ‘adl çün rehber ola
Milketinüñ toprağı gevher ola

Ermedin ‘âdil revânı berzaha
Zâlimüñ cânı karışdı dūzaha

Anda kim her bir sevâbı göreler
‘Adli ilkin pâdişâhdan soralar

Şekkeri güllere katup yiyelüm
Bu meselde bir hikâyet diyelüm

Kim meger bir yazıda bâg ergavân
Bitmiş-idi yöresinde za'ferân

Tagda tavşanlar kamu dirildiler
Dükeli dilkü katına geldiler

Kim bu sultân itleri ança bizi
Dutdılar kim kan-ıla toldı yazı

Gel bize sultândan algıl bir misâl
Kim saça su yüzine âb-ı zülâl

Kim bizi dutmayalar itler dakı
Yohsa zevkumuz gider Tañrı hakı

Pâdişâh fermân viricegin bize
Dutmasun diyü dahı itler size

Kim-durur fermânumuzı dutmayan
Pâdişâhuñ hükmini işitmeyen

Sen bize rehber yitersin dünyada
Kim bizi menzilümüze ilede

Gürz-ile kılıç gerek cevşenlere
Pîşvâ dilkü yiter tavşanlara

Dilkü eydür re'yüñüz yavlak eyü
Yok-durur bu danışıkda hîç kayu

İlla çok çobançılık var dünyada
Kim bile kim degmesi bize n'ide

Giceye degin karâr eyleyelüm
Gice bu sırrı şaha söyleyelüm

Her biri dilküyi yüz dürlü öge
İtlere kakıyu sekbâna söge

Giceye degin karâr eylediler
Bunça tevbîri bile söylediler

Çün gice müşkin çâr örtüñdi başa
Gitdi gündüz şâhidi yüzün yaşa

Dün gurâbı kanadın açdı yene
Gün hümâsı yuvadan uçdı yene
Yarsı geçdi gicenüñ uyku-y-ıla
Toldı gök bahrı girü incü-y-ile
İrte rûmîsi yüzini gizledi
Gice zengisi izini izledi
Dilkü-y-ile kamu tavşanlar bile
Beg evi katına geldiler bile
Kapuda bir nâme dürlü buldılar
Girü kendü yirlerine geldiler
Sevinü kim uş bize sultânumuz
Yazmış u hâzır komış fermânumuz
Zîra kim ermişdür iy sâhib-nazar
Şâha bizüm mihnetümüzden habar
İt kim olur kim hezâr aslan bile
Dınmayalar bize bu fermân-ıla
Çün güneş âb üstine âzer saça
Çıkıdı mînâ gülşene gevher saça
Tañla bir yazıda hep dirildiler
Dükeli bir murgzâra geldiler
Tekye ol fermânlarına urdılar
İlde dîvân-ı mezâlim kurdılar
Her kimüñ itden gilesi var gelüñ
Dilkü fermân okıysardur bilüñ
Çıkıdı dilkü bir taş üstine devân
Kim hoş ol fermânı okıya revân
Tagda sekbân anları nâgâh görür
Yügrük itleri bulara kişkürür
Kim kılalar bunları bî-ihdiyâr
Ol aradan degme yaña târumâr
Bunlar itlerden perîşân olıçak
Her biri kaçmak yaragın kılıçak

Dilkü ol fermân elinde yügürür
Añsuzın dilküyi bir tavşan görür
Eydür iy dilkü gel ol fermânuñı
Göster itlere vü kurtar cânunı
Neye kaçup hasta kılursın teni
Gel varalum gösterelüm fermânı
Bilümüze yarlığı kuşadalum
Dutmayanun başını uşadalum
Kendüzümüzi bizüz eslemeyen
Yohsa kimdür hükmümüz eslemeyen
Eydür iy ebleh ne vaktıdur anuñ
Kim sen eydürsin ki göster fermânuñ
Anda kim bir çöpe saymazlar canı
Kim-durur varup okıyan fermânı
Çün ben aña gösterimezem beni
Niçe aña göstereyüm fermânı
Eyle dut fermân dilerler kişiden
Kindür anı okıyan ya işiden
Ol ki şimdi kasd kıldı cânuña
Kanda bakısar senüñ fermânuña
Bize fermân şimdi yügürmek-durur
Yohsa anlar azgına girmek-durur
Kendüzünü şimdi bir ine bırak
Dahı ol fermânuñı var oda yak
Dime kim fermânuma ne diyeler
Seni fermân-ıla bile yiyeler
İt başını tekneye yastamagıl
Yohsa ayruk etmegin istemegil
Zâlim işledügi güçi ne bilür
Karnı aç mülhid orucı ne bilür
Kapudan rişvet girişek gül gibi
Öyke bacadan çıkar bülbül gibi

Düşmeninden sakınan gâfil degül
Seyle karşı yöriyen ‘âkıl degül
Kılıç altında ten ü cân ne olur
İtler arasında fermân ne olur
Gel kaçalum kim bize yetmeyeler
Tizirek kim irüben dutmayalar
Gözünü aç kirpügünü yummagıl
Zâlim olan kişiden ‘adl ummagıl
Çok okı Gülşehri destânlarını
Kim göresin ‘akl bostanlarını
Kuş dilinde öyle burar kılını
Kim Süleymân añlaymaz dilini (Yavuz: 133-137)

2.1. Bir Konunun Açıklanması, Konuyla İlgili Temsilî Hikâye Anlatılması

Atâ'nın *Tuhfetü'l-Uşşâk* Mesnevisi'nden; “Atâ’ *Tuhfetü'l-Uşşâk* mesnevisini 1505-1506 yılında tamamlamıştır. Aruzun *fâilâtün fâilâtün fâilün* vezni ile kaleme alınan bu mesnevi 1413 beyittir. 10 bâbdan oluşan *Tuhfetü'l-Uşşâk*'ın her bâbında 5 hikâye bulunur. Eserin planı ve hikâyeleri İran şairi Kâtibî'den alınmıştır.” (Aksoyak, 2006:11). Eserde; aşk, bezm ve sohbet, kendini beğenmişliği terk etmek, izzet, herkese iyilik yapma, kötülükten vazgeçmek, kanaat, yaşayış tarzı, herkesle ilişkiyi kesmek, Hakk'a yakın olmak konularını ele alınmıştır. Her konudan sonra o konuyla ilgili beş tane farklı hikâye anlatılmış ve bu hikâyeler temsilî olarak işlenmiştir. Şair hikâyeye başlarken “İşk elinden almak istersen misâl / Yazayın bir kaç misâl-i bî-misâl” (Aksoyak, 2006: 38) beytiyle başlar ve “aşk elinden bir misal almak istersen sana benzersiz bir misal anlatayım” diyerek hikâyeleri anlatmağa başlar. Eserde ilk konu aşk üzerinedir. Bu konunun anlatılışını ve temsilî hikâyenin işlenişini örneklendirelim:

Konu olarak aşk ehli ele alınmıştır. Aşk, vücudun sihirli dili, damlasından binlerce denizin oluştuğu bir deniz, nefsi yağma eden mana askeri, girdiği yeri dağıtan ve can kadehine dert incileri döken güçtür. Âşık ise su gibi acııcı olan sevgiliye gönlünü kaptırıp onun için gözyaşı döken, yüzünü yere süren, mum gibi pervane etrafında dönüp kendini yakandır. Bu şekilde aşk ve âşık tanımlanıp anlatıldıktan sonra temsilî hikâyeye geçilir. Temsilî hikâyede; Hâver ilinde bir güzel vardır. Bu güzel o kadar güzeldir ki yan bakışıyla âşıkları birbirine düşürür. Onun güzelliği karşısında âşıklar bir birine girer ve kan dökerler. Yüzünün

güzelliğini gösterse ay ve güneş bile kendinden utanırmış. Bir gün bu güzel yolda giderken birisi onu görür ve gücü kuvveti elden gider. Onun aşkıyla kendinden geçer. Mum gibi yanar. Kanlı gözyaşı döker. Âşığın bu hâlini gören yaşlı biri ona, aşk yoluna giren aşkın acısını çeker. Ona rahat olmaz. Âşığın işi aşk ile biter. Su testisi suyolunda kırılır, şeklinde nasihat eder. Böylece temsili hikâyeye ile aşk ve âşığın nasıl olması gerektiği somut olarak örneklendirilmiş olur.

“Bâb-ı Evvel Ehl-i Işkun Bâbıdır

Ey dil-i maşûk-cûy u ışk-bâz
Şâh-ı âlemsin elünde ışk bâz

Özge sözdür ışk işi bâzî degül
Yâ Acem dili yâhud Tâzî degül

Işk her ne yirde kim duta karâr
Ne hired kalur ne sabr u ne karâr

Leşker-i ışk idicek yağmasını
Key sakın evvel ider yagma sini

Sûretâ gerçi ki bir yagmâdur ol
Manîde yagma degül namâdur ol

Âşık oldur k’eyleyüp eşkini cûy
Yüzi yire ura ol maşûk-cûy

Âşık-ı dîdâr isen ey ışk eri
Şem gibi şevk ile yanup eri

Rişte-i ışk oldı cân gözin diken
Görinür bî-ışk olan göze diken

Işkdur mihnet nihâlini diken
Câm-ı câna derd dürdini döken

Cân be-ışk-ı dilberân kurbân buved
Cân be-deh er âşıkî kurb ân buved

İllet-i âşık zi-illet-hâ cüdâst
Işk ıztırâb-ı esrâr-ı Hudâst

Işk elinden almak istersen misâl
Yazayın bir kaç misâl-i bî-misâl

Hikâyet

Var idi Hâver ilinde bir nigâr
Bendesı olmışdı mihr-i zer-nigâr

Süzdüğince gözlerin ol hûr-zâd
Gamzesine hûn-ı uşşâk idi zâd

Çözdüğince zülf-i anber-bârını
Yillere virürdi anber bârını

Sûretin arz eylese ol meh-nikâb
Çâk iderdi âftâb u meh nikâb

Kimsede yüzini görmege mecâl
Yog idi düşde meger ol da muhâl

Seyr iderdi bir gün ol ranâ püser
Zeyn idüp nâz ile servi ser-be-ser

Kanda imiş bir garîb âşüfte-kâr
Gitdi elinden olup âşüfte kâr

Gördügi dem ol dil-ârâmı hemân
Kalmadı cân u dil ârâmı hemân

Kan ile kûyın(1) gülzâr eyledi
Yaş ile yolın(1) gilzâr eyledi

Derd ile zâr u nizâr olmuşdı key
Âteş-i ışk ile urup câna key

Sûz ile her gice san bir mûm idi
Odlara yakmaga cismin mûm idi

Var idi şehrinde bir yâr-ı kadîm
Bir gün ana eydür ey yâr-ı kadîm

Râh-ı ışk içre aceb bî-derdsin
Cân ile cûyâ-yı ışk u derdsin

Ol perî-rûyun gamında nitesin
Şöyle benzer kim bu yolda yitesin

Didi yitmez mi bana bu denlü hâl
Dâm ile dânemdür ol zülf ile hâl

Mûnis oldum şol kadar sevdâyile
Vire gibi hâküm ol sevdâ yile

Gark ola gibi dil ol gark-âb ile
Ki âbda dâ'im ola gark âb ile

Âşıkun çün işi ışk ile biter
Sulı senek âkıbet suda yiter

Râh-ı cânâna dilâ cân kıl revân
K'irdi maşûka revân iden revân” (Aksoyak, 2006: 37-39)

Muhammed Şerifi'nin Pend-i Gülistânı'ndan; Muhammed Şerifi'nin “Pend-i Gülistân'ında tahkiye türü farklı konulardaki hikâyelerin anlatımında kullanılmıştır. Eserdeki hikâyeler konu bakımından; Kur'an-ı Kerim'de geçen kıssalar, dinî şahsiyetlerin başından geçen önemli olaylar, siyasi ve edebî kişiliklerin öne çıktığı menkıbeler ve insan dışındaki varlıkların konuşturulmasıyla oluşan hikâyeler şeklinde bölümlere ayrılabilir. Bu hikâyeler, işlenen konuyla ilgili olarak yeri geldikçe anlatılmış, ayrıca bir tasnife tabi tutulmamıştır. Şerifi, hemen her bölümde tahkiye (öyküleme) yönteminden yararlanmışır. (Kiremitçi, 2009: 34)

Şerifi, ele aldığı konular hakkında geniş açıklamalarda bulunduktan sonra konuların içeriğine uygun temsili hikâyeler anlatarak konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Bu temsili hikâyelerden birisi şöyledir:

“Şerifi, dünya nimetlerinin insanı aldatıp gaflete sürükleyebileceğini *Bülbül ile Karınca Hikâyesinden* hareketle anlatmıştır. Hikâyenin özeti şöyledir: “Bülbül, Allah'ın kendisine verdiği güzel sesi, güle olan iştiağını ifade etmek için kullanır ve bahar mevsimini çalışmadan zevk ü sefa içerisinde geçirir. Sonbahar gelip de gül ortadan kaybolunca bülbül yaptığı yanlışın farkına varır, ancak iş isten çoktan geçmiştir. Bütün baharı çalışarak, kış için tedarik elde etmek amacıyla geçiren karıncaya yaptığı yalvarışlar da boşuna çıkmıştır.” (Kiremitçi, 2009:157). Şair bu hikâye ile mevcut imkânların ya da yeteneklerin her zaman saadet getiremeyeceğini, hatta bazen insanın yaşamını gafil geçireceğine sebep olabileceğini bundan dolayı amaca uygun bir şekilde yaşayarak tedbirli olmak gerektiğini vurgulamak istemiştir. Önemli olan, Allah'ın verdiği kanaat ederek ebedî hayat için yatırım yapmaktır.

Götür uhrâya kim kalmayasın aç
Karınca danesine olma muhtaç

Gel itme ol harâset vakti efsâd
Olur pişmana bâdi rûzı ahsâd

Kanaat bâdesinden eylegil nûş
Cihan sîm ü zerinden ol sana hoş” (Kiremitçi, 2009 :157)

1.3. Hikâye Anlatıldıktan Sonra Hikâyeden Çıkarılacak Ders ile İlgili Temsil Verilmesi

Nâlî Mehmed Efendi'nin Tuhfetü'l-Emsâli'nden; *“Tuhfetü'l-Emsâl* mesnevi biçiminde yazılmış, beş ayrı hikâyeden oluşan, ahlaki terbiye amacı güden didaktik bir eserdir. Eserde bağımsız beş hikâye ve hikâyelerden sonra yer alan beş temsil ve münacat vardır. Şair, anlattığı kıssalardan hisse alınması için temsiller verir.” (Selçuk, 2017: 16). Bu hikâyelerden biri İskender-i Zülkareyn hikâyesidir. Hikâyede hırs ve şehvet konusu işlenir. Temsilde ise şehvetine yenik düşen fakirin zenginliğe kavuşamadığı anlatılır.

Hikâyet-i İskender-i Zü'l-karneyn

Hazret-i İskender bir gün bilge adamlarına: “Ey ilim dünyasının yıldızları, demiri hikmetle yumuşattınız. Sizler, hüner denizinde inci gibisiniz. Bunun için kalbimi de kötü düşüncelerden temizleyiniz!” der ve kalbe bazen mutluluğun, bazen de kederin yerleşmesinin sebebini sorar. Bilgeler: “Ey süreyya makamlı şah, Allah insanın bedenini dört unsurla şekillendirmiştir. İyi veya kötü her şeyin sebebi de dört unsurdur.” derler. Daha sonra kimisi tıptan, kimisi de hikmetten delil getirir. Âlimlerden birisi İskender'e, bunun kıyasla anlaşılmayacağını söyler: “Bunu ancak ilmiyle amel eden, kâmil bir mürşit halledebilir. İçi ve dışı nurla dolu olmayan kimsenin anlattığı da kuru bir sözden ibarettir.” der. İskender bunun üzerine, şu anda böyle birinin olup olmadığını sorunca âlimler, daha önce bahsi geçen yüce zatın menkıbelerini anlatırlar. İskender bunu duyunca bir elçi göndererek hikmet sahibi şahsın gelmesini rica eder. Elçi hediyeler eşliğinde, bir seher vakti hikmet sahibi zatın kapısına varır ve o övülen kişinin kuru toprakta oturduğunu görür, hayret eder. Elçi de, bu bilge kişinin giyimine, kuşamına bakar ve aldanır, “Sana müjdeler olsun, İskender armağanlarla beni sana gönderdi.” deyip hediyeleri ve mektubu verir. Hediyelere aldırmayan bilge, mektubu okur ve: “İskender'e selam söyle, olmayacak ricada bulunmuş. Ben yokluk kapısına değil, ebedi kapiya yönelmişim. Fermân beni ilgilendirmez.” der. Elçi bu haberi ulaştırınca İskender gayet üzülür, uzun müddet düşünür. Sonunda bilgenin yanına giderek işin aslını öğrenmeye karar verir, hazırlıklarını yapar ve askerleriyle yola çıkar. Bilgenin bulunduğu şehre varınca çadırlar hazırlanır. Halk büyük bir sevinç içinde padişahın gelişini kutlar. İskender de bunlara çok ihsan eder. Şehirde bulunan bütün halk geldiği hâlde, bilge görünmez. Şehir halkının ziyareti bittikten sonra İskender, bir seher vakti bilgenin dergâhına uğrar. Fazilet ve hüner sahibi bu yüce kişinin harap ve gösterişsiz bir evde oturduğunu görür. İskender, hürmetle

içeri girip selam verir, bilge eğilmeden gayet tabii bir hâlde selamı alır. İskender'in bu duruma üzüldüğünü gören bilge: "Sıkıntı çekip yanıma gelmenizin sebebi nedir, eğer amacınız beni görmekse üzüntünüzün sebebi nedir?" der. İskender, Allah'ın kendisini bu asra hükümdar eylediğini, bu yüzden kendisine uyulması gerektiğini söyler." Biz mektupla gelmeni rica ettik, sen dinlemedin. Biz de ilmine hürmet ederek ta buralara kadar geldik, ama bize hoş geldin bile demedin, karşımızda eğilmedin. Büyükler, sultanları böyle karşılamaz." der. Bilge, İskender'in sözlerini dinledikten sonra: "Gece ve gündüz kapımın kölesi olan iki kişi vardı. Bunlar başkaldırmıştı fakat aklın eli bunları bastırınca "fısktan ve heva"dan beri oldular. Ben bu iki kulun adını bir kez olsun anmadım. Kölelerimin birisinin adı şehvet, diğèrininki hırsır. İşte sen, benim bu iki kuluma kölesin, ikisinin de ayaklarına düşmüşsün, kendi kölesine değer vermeyen, kölesinin kölesine hiç değer vermez. Mülkünün ebedî olmasını isteyen, yalnızca Allah'a karşı kıyam, rükû ve secde eder, köleye karşı kıyam edilmez." der. Bu sözler, İskender'in sinesine ok gibi tesir eder, bilgenin irfan denizi, kendisinin de damla olduğunu anlar, özür diler. İskender, aklına takılan soruları sormak isterken bilge keramet gösterir. Kalbe bazen sevincin, bazen de kederin yerleşmesinin sebebinin "hırs ve şehvet" olduğunu, bunların başta hurma ve süt gibi lezzet verdiğini, sonradan sarımsak gibi olduğunu söyler. İskender'in nefsinin esiri olmamasını ve vesveseden uzak durmasını öğütler, son pişmanlığın fayda vermeyeceğini söyler. İskender, bu nasihatleri dinleyip, hissesini aldıktan sonra geriye döner.

Temsil:

Fakirin biri kendisine misafir olan biri tarafından bir hazineye götürülür. Kendisine "Hazinenin üzerinde çok çekici bir kız vardır. İçeriye girdiğimizde bunun sözlerine kulak asma, yoksa helak olursun" deyip dualar okumaya başlayınca kapı açılır. İçeriye girdiklerinde her tarafın inci ve elmasla dolu olduğunu görürler. Bu esnada, tahtta yatmış olan kızın cazibesine kapılan fakir kişi, kıza yaklaşır, korkunç bir ateşle yok olur. Sabreden, istediğine erişir; acele eden helak olur." (Selçuk, 2017: 11-12).

1.4. Hikâye veya konu sonunda emsal teşkil edecek bir durumun anlatılması

Münirî'nin, Gülşen-i Ebrâr ve Ma'den-i Esrâr Mesnevisi'nden; Münirî bu eserinde, İbrahim Gülşenî'yi, cömertlikte Araplarda ve Acemlerde benzeri bulunmayan, veli olan, velilerin sığınağı olan, uzun boylu ve güzel yüzlü, güzel sözlü ve açık dilli, olgunluğuna sınır olmayan, sözünü incitmeden söyleyen bir

kişi olarak tanır. O'nu, gizlilikleri bilen, sürekli Kur'an okuyan, Allah'a sınıksız bağlı, sözünü delilleriyle söyleyen, bilgili ve âşık bir kişi olarak niteler. Makamını, makamına gelenleri, makamına gelenlerin yaptıklarını, girdikleri hâlleri anlatır. Adının Şeyh İbrahim olduğunu Gülşenî adının sonradan eklendiğini belirtir. Gülşen (gül bahçesi) kelimesi üzerinde durur. Gülşenî, Allah nurunun, peygamber gülünün, velilik kaygısının, gül bahçesi olarak tanır. Değişik övgülerde bulunur. O'na dua eder. Allah'tan onun için bağışlama ve rahmet diler. Allah'tan onu sevenlerin çoğalmasını, onu sevenlerin bolluk içinde olmasını diler. Bu yolun kendisine onunla açıldığını, kendisini onun yetiştirdiğini, söyler.

Münirî, Gönüm kötülük ve fesatla doluyken, isteklerim doğrultusunda gezerken, bilgisizken, Rabbimizi ve kendimizi bilmezken, söylediğinde hep yanlış söylerken O bizi Allah yolunda yetiştirdi. O bizi yetiştirdikten sonra, iyiliğe, bilgiye ve dine bağlandık. Kuşular gönümüzden çıktı, gözümüz Allah yoluna açıldı, ikiyüzlülük, kuşku ve sanı ortadan kalktı. Benlik perdesi üzerimizden kalkıp gizli bilgi kapısı gönülde belirdi. Allah aşkıyla tanışıp aşk ile bu yolda aydınlandık. Sonunda nefsimiz kurtuluş buldu, demektedir.

Bakırın ateşte yanarak sarrafın elinde saf altına dönüştürülmesini kendi dönüşüne temsil vererek o velinin ve peygamberin hürmetine Allah'tan yardım ister. Dua ederek bu bölümü bitirir. (İspir, 2014: 47)

Münirî, çok görüşmenin hürmeti azalttığı ile ilgili görüşlerini

Ne denli itse anlar geç ziyâret

Bulurlar habb-ı kalbine ziyâdet

Onlar ne kadar geç ziyaret etseler; kalplerindeki sevgiye o kadar çok yer bulurlar.

Sayılmaz bunda sûret i'tibâre

İder mâ'naya ârifler nezâre

Bunda görünüş değerden sayılmaz; Allah dostları manaya bakarlar.
Şeklinde açıkladıktan sonra

Diyeyin anla bu hâlün misâlin

Sunayın ağzına bu ma'ni bâlin

Bu durumu örneklendirerek; bu mana balını ağzına sunayım. Beyti ile temsile geçiş yapar.

Görinse gözüne bir şey müdâmi
Nazarda dikkat olunmaz temâmi

Mücâvir çok görür Beytü'l-Harâm'ı
İder zâyi' anuñla ihtirâmı

Gözüne sürekli bir şey görünse; bakarken tam dikkatli olunmaz. Haca giden Ka'be'yi çok görür; bundan dolayı oraya olan saygısını azaltır. sözünüyle şeklin değil mananın önemli olduğunu Ka'be'yi sürekli gören ile, Ka'be'yi ziyaret etmenin manasını anlayanı buna misal verir. (İspir, 2014: 301-305).

2. Edebiyat Eğitimi ve Öğretiminde Temsilî Hikâyelerden Yararlanma

2.1. Edebî Bilgi ve Teorilerde

2.1.1. Edebî Terimlerin Açıklanması

Bir edebî terimin tanımı verilir. Kullanım şekilleri metinlerden alınan örneklerle gösterilir. Bu terimin kullanımıyla ilgili temsil getirilir. Getirilen temsil, açıklanan terimin anlamı, kullanımı veya akılda kalmasına tanıklık edecek bir durumunu karşılayabilir. Temsil bilinen hikâyelerden veya günlük hikâyelerden seçilebilir. Eğer konuyla ilgili bir hikâye yoksa konuya denk gelecek bir hikâye kurgulanabilir.

Mısra' terimini açıklayalım: Mısra', kelime anlamı olarak bir evin girişindeki iki kapı kanadından biri, kapı kanadı anlamındadır. Terim anlamı ise, tam bir aruz kalıbıyla söylenmiş beytin yarısına denir. Mısra'nın eş anlamlısı olarak dize kelimesi de kullanılır.

Temsil:

II. Mahmut'un hekimbaşısı Abdülhak Molla, yalısındaki eczahanesinin kapısına Koca Ragıp Paşa'nın şu mısra'ını yazdırarak insanlara anlamlı bir ders vermek istemiştir.

“Ne ararsan bulunur derde devâdan gayrı” (İpekten, 1994: s. 4)

Beyit, Arapçada, çadır, ev anlamına gelir. Terim anlamı olarak ise, tam bir aruz kalıbıyla söylenmiş iki mısra'dan oluşan şiirdeki nazım birimine denir. (İpekten, 1994: s. 5)

Temsil:

Bâkî, 16. yüzyılda yaşamış, Osmanlı devletinin en parlak dönemine şahit olmuş, Kanuni Sultân Süleyman, II. Selim ve III. Murat'a kasideler sunmuş bir şairdir. Hayatında yüksek makamlara gelmiş ancak çok istediği şeyhülislamlık makamına ulaşmadan ölmüştür. Şairin cenazesine büyük bir kalabalık toplanmış, cenaze namazını şairin medreseden arkadaşı ve dönemin şeyhülislamı Sun'ullah Efendi kıldırmıştır. Sun'ullah Efendi, daha cenaze musalla taşında iken yine Bâkî'ye ait olan şu beyti okumuştur: (İpekten, 1993: 22)

Kadrüñi seng-i musallâda bilüp ey Bâkî
Turup el baglayalar karşıña yārān saf saf Bâkî Divānı, G. 229/6

2.1.2. Ölçü ve Kafiye

Şiirin ölçüsü ve kafiyesi bulunur. Ölçü ve kafiye ile ilgili bir olay temsili olarak anlatılır. Aruz ölçüsündeki kalıpların akılda kalmasını sağlamak için her kalıpla ilgili bir temsili hikâyeye yer verilebilir. Örneğin, “müf te ‘i lün/fâ ‘i lün/müf te ‘i lün/fâ ‘i lün” kalıbı öğretilirken “Mart kapıdan/ baktırır/ kazma kürek/ yaktırır” azade mısraı’ örnek verilerek bu mısraın hikâyesi temsili olarak anlatılır ve böylece kalıp akılda kalıcı hâle getirilir.

Temsil:

Abes - Muktebes Tartışması:

1895 yılında Türk yazarları arasında çıkan ve kafiye yeni bir anlayışı ön plana çıkaran tartışmadır. Kafiye oluşturulurken Arap harflerinin yazılış olarak da aynı olmasına özen gösterilirdi. Bir kelimedede kafiye harfi olarak “sin”, diğer kelimedede kafiye harfi olarak “sad” ya da “peltek s” kullanılsa bu bir kafiye kusuru sayılırdı. Tanzimat döneminde, Hasan Âsaf adlı genç bir şairin Malumat Dergisi’nde Burhan-ı Kudret adlı şiiri yayınlanır. Mehmet Tahir de bu şiirin altına eleştiri tarzında şu beyti ekler:

"Zerre-i nûrundan iken muktebes (مقتبس)

Mihr ü mehe etmek işâret abes” (عبث)

Mısra’ların son sözcüklerinde muktebes “sin” abes ise “peltek s” ile bitmiştir. Burada yakın sesler olsa bile kafiye harfi farklıdır. Bu da kafiye kusurudur. Ancak Rezaizade Ekrem’in, kafiye kulak içindir, göz için değildir, görüşü ile birlikte kafiye anlayışı da değişmiş ve artık kulak için kafiye anlayışı benimsenmeye başlanmıştır. (Nas, 2019: 733-748)

2.1.3. Nazım Şekilleri

Gazel, kaside, mesnevi, rubai gibi nazım şekilleri işlenirken, nazım şekli tanıtılır ve onun ayırt edici özelliklerini yansıtan temsili hikâyelere yer verilir.

Örneğin “gazel” terimini ele alalım. Gazel, Klasik Türk edebiyatı nazım şekillerinden biridir. Kelime anlamı kadınlar için söylenen güzel ve aşk dolu söz, demektir. Terim anlamı ise, kafiye şeması aa/ba/ca/da şeklinde olan ve genellikle 4 ile 15 beyit arasında aruz ölçüsü ile yazılan nazım şeklidir. Şairlerin en fazla ilgi gösterdikleri bir nazım şeklidir. Konusu, aşk ve sevgili olmakla birlikte, tasavvufi, felsefi ve didaktik gazeller de yazılmıştır. Gazelin ilk beytine matla’, son beytine makta’, en güzel beytine ise beytü’l-gazel adı verilir. (İpekten, 1994: 7-8)

Temsil:

Fuzûlî, 16. yüzyılda yaşamış Klasik Türk edebiyatının büyük şairlerinden biridir. Ancak şair, saraydan uzak bir bölgede Bağdat ve civarında yalnız ve yoksul, ızdırapla dolu bir hayat sürmüştür. Tahminen veba hastalığının yaygın olduğu bir dönemde evinde öyle yalnız kalmış ki, bunun üzerine şu gazeli kaleme almıştır:

“Hâsılım yok ser-i kûyunda belâdan gayrı
Garazım yok reh-i aşkından fenâdan gayrı

Ney-i bezm-i gamım ey âh ne bulsan yele ver
Oda yanmış kuru cismimde hevâdan gayrı

Perde çek çihreme hicrân günü ey kanlı sirişk
Ki gözüm görmeye ol mâh-likâdan gayrı

Yetti bî-kesliğim ol gâyete kim çevremde
Kimse yok çizgine gird-âb-i belâdan gayrı

Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapım bâd-i sabâdan gayrı

Bozma ey mevc gözüm yaşı habâbın ki bu seyl
Koymadı hiç imâret bu binâdan gayrı

Bezm-i aşk içre Fuzûlî nice âh eylemeyem
Ne temettu’ bulunur neyde sadâdan gayrı Fuzûlî Divanı, G.273

2.1.4. Nazım Türleri

Tevhit, münacat, naat gibi dini türler işlenirken türle ilgili dini hikâyelere, nevrüziye türü anlatılırken nevruz günüyle ilgili bir hikâyeye veya ramazaniye anlatılırken ramazan ile ilgili bir olaya yer verilir.

Naat türünü ele alacak olursak; naat, bir kişide bulunan vasıfları ortaya koymak demektir. Edebî tür olarak ise naat, Hz. Muhammed'i methetmek, onun vasıflarını anlatmak, ona duyulan sevgi ve aşk duygularını nazım ya da nesirle dile getirmektir. Klasik Türk edebiyatında hem divanların hem de mesnevilerin baş tarafında Tevhid ve münacattan sonra naat yer alır. Çoğu kaside ve gazel nazım şekli ile yazılmış olmasına karşın diğer nazım şekilleri ile yazılan naatlar da vardır.

Temsil:

Nâbî, 17. yüzyılda yaşamış Klasik Türk edebiyatının büyük şairlerinden biridir. Şiire hikemi tarzı getirmiş Nâbî ekolünü oluşturmuş örnek alınan bir şair olmuştur. Asıl adı Yusuf olup Urfalıdır. Nâbî, IV. Mehmet döneminde Mehmet Râmî Paşa ile birlikte hacca gitmek üzere yola çıkar. Medine'ye yaklaştıklarında bir gece Râmî Paşa ayaklarını kibleye doğru uzatarak uyumaktadır. Nâbî'nin ise Hz. Muhammed'e kavuşma arzusundan dolayı gözüne uyku girmemiştir. Bu edep dışı davranışı gören şair o anda hemen gazel nazım şeklinde olan şu naatı irticalen söyler:

Sakin terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâ'dır bu
Nazargâh-ı İlâhî'dir Makâm-ı Mustafâ'dır bu

Felekde mâh-ı nev Bâbü's-Selâm'ın sîneçâkidir
Bunun kandilî Cevzâ matla-ı nûr u ziyâdır bu

Habîb-i Kibriyâ'nın hâbgâhıdır faziletde
Tefevvuk kerde-i 'arş-ı Cenâb-ı Kibriyâ'dır bu

Bu hâkin pertevinden oldu deycûr-ı 'adem zâ'il
Amâdan içti mevcûdât çeşmin tütüyâdır bu

Mürâât-i edeb şartıyla gir Nâbî bu dergâha
Metâf-ı kudsiyândır bûsegâh-ı enbiyâdır bu

(Nâbî Divanı, G.655)

Nâbî'nin bu şiirini duyan Paşa, hemen uyanır ve kendisini toparlar. Sabah erkenden kafile Ravza-i Mutahhara'ya yaklaşınca, Mescid-i Nebî'nin bütün

minarelerinden, müezzinlerin, ezandan önce bu şiiri terennüm ettikleri işitilir. Böylece Hz. Peygamberin, müezzinlerin rüyasına girerek bu na't-ı şerifi okumalarını tavsiye ettiklerine inanılır. (Karahan, 1987: 10-11).

2.2. Şiir Tahlillerinde

Bir şiir tahlil edilirken şiirde dile getirilen konu ile ilgili temsili hikâyelere yer verilir. Konu açıklığa kavuşur. Bunu yanı sıra konunun akılda kalmasına ve hatırlanmasına yardımcı temsiller geliştirilir. Örneğin, şiirde aşkın ölümsüzlüğünden söz ediliyorsa, Leylâ ve Mecnûn hikâyesinden temsiller getirilebilir.

Temsil:

Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Kürsüsünde hocalık yapan Ali Nihat Tarlan, bir gün girdiği lisans dersinde tahtaya bir beyit yazar ve beyti tam bir ders saati içerisinde tahlil eder. Beşeri ve ilahi aşk yönünden değerlendirir. Tasavvufi anlamı üzerinde durur. Ders bitimine doğru öğrencilerden biri söz alarak, hocam sizin bu anlattıklarınızı acaba beytin şairi de düşünmüş müdür, diye sorar. Hoca da mağrur bir şekilde cevap verir, evet kesinlikle düşünmüştür çünkü bu beyti ben yazdım, cevabını verir.²

2.3. Düzyazılı Metinlerde

Yazının şekli, türü ve içeriğine uygun düşecek temsiller geliştirilir ve teorik bilginin ardından temsili anlatımlara yer verilir. Örneğin bir makalede işlenen düşünce bir temsili hikâyeye desteklenir ve makale ile ilgili bilgiler somutlaştırılır.

Tasavvufi düşüncenin şairler üzerindeki etkisi üzerine incelenen bir makaleden sonra şu temsil verilebilir.

Temsil:

Nesimî 14. yüzyılda yaşamış bir şairdir. Şair, Hurufilik düşüncesi etkisi altında kalmış ve Türkçe divanındaki şiirlerin çoğunda bu düşünceyi dile getirmiştir.

²1992 yılında Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Lisans dersinde Turgut Karabey'den dinlediğim hatıradır.

Gel gel ki nûr-ı dîde cemâlinedir senin
Devr-i kamerde fitne hilâlinedir senin

Ağzın çü mîm-i zülf ü kaşın nûn u dâlimiş
Gönlüm hemişe mîm ü dâlündedir senin

Zulmât içinde çeşme-i hayvân imiş lebin
Hızrın hayâtı âb-ı zülâlündedir senin

Âfâkı tuttu işve-i hüsnün melâhatı
Şol fitneden ki merdüm-i şehlândadır senin

Tâ rûz-ı haşr nûr-ı hidâyettir ey sanem
Misbâh-ı lemyezel ki cemâlinedir senin

Hattın hisâbını bile ehl-i kelâma sor
Şol âyetin ki noktası hâlindedir senin

İster Nesîmî vaslını Haktan gönül ile
Anun murâdı kâm-ı visâlindedir senin (Nesîmî Divanı, G. 224)

2.4. Şair ve Yazarların Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri

Şair ve yazarların hayatı anlatılırken, şair ve yazarın özelliğine uygun temsili olaylara yer verilir. Şair ve yazarın yaşadığı bir olay temsili olarak anlatılır. Eserlerle ilgili içeriğe uygun düşecek günlük olaylardan uygun hikâyeler temsil olarak verilebilir.

Klasik Türk edebiyatı 15. yüzyıl şairlerinden Ahmet Paşa'nın şiiri ve şiirdeki yeteneği yine aynı dönemin şairi Necâti Beg ile karşılaştırılırken şu temsil anlatılabilir:

Latifi tezkiresinde belirtildiğine göre bir gün bir şiir toplantısında Ahmet Paşa'nın;

Destümi kessen kalur dâmân-ı lutfunda elüm
Lutfunu kessen kalur destümde lütfun dameni

beytini orada bulunanlardan birisi okumuş, bir başkası da devrin büyük şairlerinden Necati'nin aynı anlama gelen aşağıdaki

Şöyle muhkem tutayım ışk ile didâr eteğin
Yâ elüm kat' edeler yâ keseler yâr eteğin

beytini okuyunca mecliste tartışma çıkmış. Bazıları Ahmet Paşa'nın, bazıları da Necati'nin üstün şair olduğu görüşünü ileri sürmüşler. Bu sırada toplantı yerine gelen Necati:

Necâtî'nün dirisinden ölüsü Ahmed'un yegdür
Ki İsî göklere ağsa yine dem urur Ahmed'den

beytini okuyup alçak gönüllülük göstererek Ahmet Paşa'yı övmüş ve tartışmaya son vermiştir. (Karabay, 1999:11)

Sonuç

Klasik Türk edebiyatında mesnevi nazım şekliyle oluşturulan eserlerin belli bir düzene göre yazıldığı görülmektedir. Mesnevilerde işlenen konuların türü ne olursa olsun şairler, okuyucuyu eğitime ve okuyucuya ders verme amacı gütmüşlerdir. Bu nedenle okuyucuyu eğitime amacına yönelik olarak hikâye anlatma yolunu seçmişler, anlatılan konuya ya da hikâyeye eşdeğer olacak temsiller getirmişlerdir. Temsil yöntemiyle, okuyucu eserle kendisini özdeşleştirme ve ondan pay alma olanağına sahip olmuştur. Günümüz edebiyat eğitimi ve öğretiminde, mesnevilerdeki bu anlatı yöntemini kullanmanın yararlı olacağı söylenebilir. Temsil getirme yöntemiyle, öğretilmek istenen konuyu daha kolay kavratma, insan davranışlarına yön verme, kişilik ekseninde belli doğruları öğretme ve kişiyi olgunlaştırma fırsatı yakalanabilir. Hazırlanan ders kitaplarında ve ders içi anlatımlarda temsil getirme yönteminden yararlanılmalıdır. Konunun şekil ve içeriğine göre seçilecek olan her bir temsil, bugün ile geçmiş arasında anlamlı bir bağ oluşturacak bu da konuya olumlu yaklaşımı getirecektir. Temsil yöntemiyle öğrencilerin zihnini kurcalayan pek çok sorun çözüme kavuşacaktır. Temsil öğrencilere, anlatılan konu ile yaşam arasındaki bağı farklı yaklaşımlarla sunma imkânı verecektir.

KAYNAKLAR

- AKSOYAK, İsmail (2006), *Üsküplü Atâ - Tuhfetül-Uşşâk*. Ankara: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10713.girisvemetinpdf.pdf?0> (23.03.2018).
- AKYÜZ, Kenan v.d. (1990), *Fuzûlî Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- AYAN, Hüseyin (1990), *Nesîmî Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- BALKAYA, Adem (2007), *Türk Toplumunda Temsil Getirme Geleneği ve Mevlânâ'nın Gelenek İçerisindeki Yeri*. Turkish Studies, Volume 2/4.

- BİLKAN, Ali Fuat (1997), *Nâbî'nin Türkçe Divânı*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- EREN, Hasan v.d. (1988), *Türkçe Sözlük C.2 Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları*.
- İPEKTEN, Halûk (1993), *Bâkî Hayatı, Edebi Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İPEKTEN, Halûk (1994), *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İSPİR, Meheddin (2014), *Münirî'nin, Gülşen-i Ebrâr ve Ma'den-i Esrâr Mesnevisi*, Ankara: Gecekitaplığı Yayınları.
- KARABEY, Turgut (1999), *Ahmet Paşa Hayatı Sanatı Eserleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KARAHAN, Abdülkadir (1987), *Nâbî*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- KİREMİTÇİ, Ferdi (2009), *Muhammet Şerifi'nin Hayatı, Edebî Kişiliği, Eğitim Anlayışı ve Pend-i Gülistân Adlı Eseri (İnceleme-Tenkitli Metin), Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- KOÇAK, Süleyman (2009), *Kur'ân'da Mesellerle Anlatımın Eğitim Açısından Değeri*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi IX, sayı,1.
- KÜÇÜK, Sebahattin, (1994), *Bâkî Divanı* (Tenkitli Basım), Ankara: TDK Yayınları.
- NAS, Halef (2019), *Bir Başka Açıdan Abes-Muktebes Tartışması*. Turkish Studies - Language and Literature Volume 14 Issue 2, s. 733-748
- SELÇUK, Bahir (2017), *Nalî Mehmet Efendi-Tuhfetü'l-Emsal*, Ankara: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55915,tuhfetul-emsalpdf.pdf?0> (23.03.2018).
- YAVUZ, Kemal (Tarihsiz), *Gülşehrî'nin Mantku't-Tayrı (Gülşen-Nâme)*, Ankara: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10685.girispdf.pdf?0> (23.03.2018).
- YAVUZ, Kemal (Tarihsiz), *Gülşehrî'nin Mantku't-Tayrı (Gülşen-Nâme)*, Ankara: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10686,metinpdf.pdf?0> (23.03.2018).